

Борис ОЛІЙНИК:

«Поезія – це таїна»

Видатному українському поетові
й громадському діячеві, Героєві
України –75!

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

Поетична планета Бориса Олійника існує з початку шістдесятих років ХХ століття. На ній – понад п'ятдесят книжок українською та багатьма іншими мовами, двадцять поем... Маємо той рідкісний випадок, коли не треба робити уточнень, всіляких корекцій розбіжностей у біографіях та внутрішніх світах майстра вірша і його ліричного героя, постійно мати на оці ймовірну ідеалізацію, можливе інкрустування чи ретушування реального портрета: мовляв, ось це – автор, а це – його поетичний рупор. Вони – двійники, взаємозамінні громадянські, духовні та інтелектуальні величини.

З давньою незмінною любов'ю, але без уже звичного пафосу хотілося б увиразнити застиглу ще в минулому столітті константу: Борис Олійник – не просто знаний, а видатний український лірик. Це справді так, і ніхто та ніщо, навіть час, не спростують очевидного. Наважуся стверджувати, що водночас Борис Олійник – одна з найболючіших чи й найтрагічніших творчих постатей рідного сьогодення. Не лише тому, що поет і досі вірить у можливість щасливого майбуття ідеального суспільства, не лише тому, що, постійно перебуваючи на новітніх паралелях європейськості, не вписується в неї своїм глибинним українством, не лише тому, що не просто відчуває, а твердо знає: там, у далеких парижках, його духовні набутки нікому не потрібні... – ні, не лише тому, а й тому, що, можливо, як ніхто з коргори посивілих шістдесятників (ба навіть нинішніх поетів узагалі) до болючої гіркоти усвідомлює: ще й досі немає справді української України – тієї України, яку шукав і утворював усе свідоме життя.

Драматизм як стан душі з кожним днем посилюється, бо дедалі більше болить йому, істинному українцеві, визначальне запитання: «А чи буде?». А чи буде воістину національною Україна, для якої витворював ще з початку шістдесятих років ХХ століття свою, Богом започатковану поетичну планету? Та навіщо вона манкуртам, тимчасовцям, легіонам заробітчан, звироднілим торбохватам, зреш-

тою, навіщо вона, одухотворена, свята й священна, тим, хто в хаті своїй дивиться чуже телебачення й часто-густо немає жодної книжки (навіть Біблії та «Кобзаря»)?

– За нашими плечима був Шевченко, – повсякчас наголошує Борис Олійник. – Тепер Тараса вже майже не цитують, бо він і нині працює проти системи. Це рідкісне явище – завжди своєчасний. Окрім того, хоч би як там було, а саме ми – українські поети – зберігали українську мову. Ми могли (за радянського часу) загнати щось у підтекст. Тобто ми все-таки якось протистояли системі. Мої вірші тепер читають і запитують: як вони виходили? А нормально виходили. Щоправда, певний час я теж був заборонений, невізний. Але я – чоловік, мені не годиться виставляти свої рани. Були такі, хто тікав у Москву, а тепер розповідають, як було тяжко. Це не завжди правда. Якщо поет справжній, то він не продається.

Борис Олійник уміє й любить вільно ширяти в царстві високої поезії. Розкошує автор – розкошує й читач: стрімким польотом думки, свободою несподіваних асоціацій, парадоксальними зіставленнями й протиставленнями, переливами неповторних інтонацій і сяйвом барв, суто олійниківськими новотворами. Та як вони народжуються? На жаль чи на щастя, вичерпної відповіді немає. Тим-то Борис Олійник знову й знову наголошує: «Поезія – це таїна». І додає:

– Лірика – особливий жанр. Її не можна висиджувати. Коли немає часу на поезію, отже, не настав час для поезії. Нині гуманітарну сферу хочуть перевести на пожертви: нехай, мовляв, культурою в нас займаються сучасні Терещенки й Ханенки. А я вважаю, що це державна справа. Українській мові треба сприяти, але не можна і від російської відмовлятися. Так, у нас складний варіант: три слов'янські мови, між якими майже немає бар'єра, хоча і є велика різниця. Росіяни кажуть: не треба нам перекладати Шевченка, ми і так його читаємо. Я вважаю, що треба перекладати Пушкіна – це ознака самоусвідомлення цивілізації.

У зрілого майстра – широка амплітуда і громадських зацікавлень, і творчих пошуків. А дебютував Борис Олійник як романтик, окрилений дерзновенними, хмільними мріями, що живилися весняними соками постсталінської відлиги, великими тогочасними сподіваннями. Перша збірка «Б'ють у крицю ковалі» сьогодні приваблює і наївною чистотою ще юначого світобачення, і земним реалізмом, і першими спробами справді новаторського мислення. Саме тоді вже закладалися першопочатки драматичного начала в душі Бориса Олійника і як яскравої особистості, і як самобутнього поета: в нього не було й нині немає послідовників, талановитих учнів, які розвивали б образну систему, утверджували виблені ідеї.



Фото Сергія КОВАЛЬЧУКА.

Всепланетарність, космізм поетичного світу впродовж десятиліть єднанимуть Бориса Олійника з шістдесятниками, чільним представником яких він залишається й нині. Зрештою, саме з його іменем завжди асоціюватиметься справжнє золото лірики, яка пізніше знецінилася варіаціями епігонів: багато навіть знаних сімдесятників-вісімдесятників довго не могли звільнитися від густого сьйнистого неводу своїх попередників, зокрема Ліни Костенко, Івана Драча та незабутнього Миколи Вінграновського. А ось явних копіювальників письма Бориса Олійника висіялося менше. І тому, що манера автора таких етапних збірок для тодішньої української, ширше – радянської поезії, як «Двадцятий вал», «Коло», «Рух», була яскрава, примітна, й найменше наслідування нехайно вловлювалося, і тому, що образна система саме Бориса Олійника була гранично цілісна й водночас напрочуд розмаїта – повторювати її просто смішно, тим-то запозичували щось одне, розтягували міцно злютовану мозаїку по частинках, а це не так впадало в очі.

Звідси – не прямий, а опосередкований вплив автора таких уже, без перебільшення, класичних віршів, як «Парубоцька балада», «Романтичне інтермеццо», «Був чоловік... І – нема», «У поета гроші завелись...», «Мати сіяла сон», на багатьох справді обдарованих ліриків, хоч не один із них приміряв і широкі романтичні шати поезії Бориса Олійника (відразу ставали неприродними, видно з усього, муляли), і прилаштовував до себе його публіцистичні крила (вони зів'яло опадали): те, що одному дано від Господа, іншому просто не пасує.

За так званих комуністичних часів особливо спокусливим видавалося виразне громадянське начало визнаного і українським людом, і всесильною владою поета (цей парадокс просто заворожував потенційних епігонів). Але там, де в кумира високі епітети звучали природно, в його прихильників гримкотіли, немов іржава бляха на семи злих вітрах двадцятого століття, там, де олійниківське слово служило Україні, словеса його тлумачів прислужували системі. Відмінність не просто велика, а принципова, й міра її – різновеликість талантів, заангажованість одного добром і праведністю, славою в ім'я народу, а інших – пристосуванством, віроповідністю, славослів'ям.

– Справжня поезія – це не хроніка подій, – наголошує Борис Олійник. – Хоча час від часу

від неї це вимагалось. Може бути поезія імітована. Я, наприклад, можу її імітувати. У мене так набита рука, що коли піду на замовлення, то важко буде зрозуміти, чи це від духу, чи від ремесла. А в публіцистиці розмова йде прямо. Хоча часом з ілюзіями й алюзіями. Але це відкритий текст. А в поезії відкритий текст знижує її цінність. У публіцистиці завжди виграла Росія – там така своєрідна стихія мови. А в нас завжди виграла поезія. Знову-таки за рахунок самої мови.

Відверта, відкрита публіцистичність Бориса Олійника була й лишлася м'якою, теплою, проникливо довірливою, бо вона – похідна не від холодного раціоналізму, прагматичного розрахунку, а від самої душі, її найсвітліших, прапращурівських глибин. «Мої батьки мали козацьку віру – світлу, не ортодоксальну, не фанатичну, – зізнається поет. – Я не містик. Я просто знаю, що є зло, в тому числі матеріалізоване. І є добро». Саме воно – в серцевині несхитної шляхетності й незмінної порядності лірика. Це той випадок, коли марно шукати у творах подвійного дна, хоча б уже тому, що його не існує й не може існувати в системі духовних і морально-етичних координат Бориса Олійника.

Такий кут зору сприймається як даність, єдино правильна точка відліку його життєвих та поетичних шляхів. Є там і нерівності, і вибоїни, але немає карколомних поворотів, кардинальних переорієнтацій, підступних зигзагів, численних фальшивих знаків (скільки ж бо їх наставлено на маршрутах багатьох побратимів по слову!), усіляких, часто змінюваних, прапорців, якими обкидають більшу чи меншу привласнену і поетичну, і житейську територію.

– Я завжди говорив, що героєм у нас може бути кожен. От людиною – це вже складніше. Тому до звання Героя України ставлюся спокійно. Спасибі, звичайно. Але чи від того я став кращим, чи гіршим? У мене єдина перевага – я нікого не продав, – сповідається Борис Олійник, котрий починав торувати стежку в ліриці як по-молодечому відчайдушний романтик із полтавського села Зачепилівка, а нині веде її як майстер слова всеукраїнського чи й всеєвропейського масштабу, як поет, знаний у багатьох кутках світу, як лірик, талант якого вроджений, набагато природніший, присутніший та й потрібніший, ніж набутий хист політика. Про все це сам Борис Ілліч розмірковує так:

– Романтиком я був і лишаюся досі. Бо вважаю, що той, хто

З афоризмів Бориса Олійника

Страшніше смерті – воля на приколі.

Коли ти похитнувся у слові,
Вважай, що похитнувся у собі.

На те й дорога, щоб іти.

А ти гадав: безсмертя – річ проста?

Так звідки ж ти, Дорого, почалась?

Народ не візьмеш на макуху.
Він зоддала розрізнить чин:
І хто є син його по духу,
І хто – по духу! – сучий син.

Немає у житті середини. Є тільки фланги й тільки – центр.

І взагалі: коб не було рабів,
Цікаво, чи з'явилися б тирані?

Коли минуле спродав на базарі,
Ти вже продав грядуще і себе!

зраджує свої небесні ідеали, стає абсолютним обивателем, навіть у літературі. Не знаю, чи вдалося мені зберегти літературну планку. Принаймні все життя я намагався її не опускати. Без романтики все засохне. Пересохнуть усі джерела, які поють нашу духовну річку.

Уславлений поет і сьогодні називає дружину єдиною справжньою Музою («Разом ми з 1958 року... І не шкодує. І не хочу імітувати тих, які мали по чотирип'ять друзин... Вона вдома зараз... А я працюю. Ви ж знаєте, що письменники ніколи не йдуть на пенсію»), здавна товаришує з травознавцем-язичником, характерником і чорнокнижником Євгеном Товстухою («Ми – куми!»), як забобонний полтавець ніколи нічого не загадує й не намагається зазирнути в прийдешнє. Але найголовніше те, що Борис Олійник – і нині українець у всьому: в житті, поезії, політиці, ба навіть у зоряно високих мріях про земний рай на чітко окресленій рідній землі.

З цього погляду він – справді останній романтик, що яскраво засвідчив шеститомник вибраних творів, яким Борис Олійник зустрів свій ювілей – радше ще один перевал на незмінно драматичному шляху із зачепилівського минулого через київське сьогодніня в одвічно манливе, завжди – здалеку – донкіхотське майбуття.